

KOHTLA RAHALEID.

00888200

RAHVA
RAHVA

Eesti Kirjastus-Ühisuse „Postimehe“ trükk, Tartus 1925.

i 195289900

I.

Esimene teade leiust, mis oli tehtud Kohtlas 6. juulil 1923. a., ilmus ajalehes „Vaba Maa“ 10. juulil samal aastal (nr. 153, lhk. 1). Selle sõnumi pääle pärsin „Vaba Maa“ toimetuselt järele sõnumisaatja kohta, ja mind juhatati Kohtlasse põlevkivi-tööstuse keemiku hr. K. Lutsu poole. Sõitsin kohale ja sain hr. Lutsult lahkelt viisil kõik tarvilised teated ja juhatused asjaomaste leidjate ja teiste isikute poole; ühtlasi on pääasjaliselt hr. K. Lutsu teene leitud rahade kogumine leidjailt ja ülesostjailt ja nende toimetamine muuseumi.

Leid on saadud Kohtla riiklikust põlevkivi-kaevandusest, umbes $\frac{1}{3}$ km põhja poolt suurt Tallinna-Narva maanteed, endiselt karjamaalt, mis oli võrdlemisi niiske, kaetud kase-, lepa- ja pajuvõsastikuga, milles oli näha ka mõni kadakas. Leiu pääle olid sattunud kaevanduse töölised Kaarel Johanson ja Marie Meier. Leid oli tulnud nähtavale labidaga päälmist mättakihti ära võttes. Rahad olid olnud päris pinna lähedal, otsekohe muru all. Nad läinud esimesel silmapilgul segamini mullaga, millest siis alles ümberolijad töölised nad välja otsinud. Potti või muud nõu või riiet, milles rahad oleksid olnud, ei ole tähele pandud; ka mingit kivi maapääleks märgiks pole olnud. Kaevandusest võis näha leiukoha maakihtide läbilõiget: pääl oli umbes 20 sm paksuselt turbasegast mulda (milles rahad olnud), siis järgnes kiht savist liiva ning kruusa ja nende all hakkasid tulema põlevkivi-kihid.

Leid oli kohe alguses sattunud laiali ümberolijate tööliste kätte, mitmed kaevanduse ametnikud olid võtnud üksikuid rahasid „mälestuseks“ jne. Kõige enam oli rahasid leidjal K. Johansonil (umbes

160 tervet ja 100 poolikut), siis oli rahasid korjanud ja kokku ostnud keegi poisike V. Šepski (mõne teate järgi umbes 200 raha), viimaselt, aga ka muilt leidjailt, oli ostnud rahasid ka kohalik apteeker Paul Rosenberg (üle 100). Pääle selle oli üksikuid rahasid veel tööliste ja ametnikkude käes, kuhu neid jäigi. Kõigi kogutud andmete ja ka leidjate arvamise järgi sisaldanud leid üle 500 raha, mõne arvates ligi 600-ni. Olgugi, et rahad koguti juba 5. ja 6. päeval pärast leidmist, ei läinud enam korda üldist arvu päris kindlaks teha.

Muuseumisse saadud rahad osteti ja koguti pääasjalikult K. Lutsu kaasabil leidjailt, apteekrilt, V. Šepskilt ja mõned kingitustena ametnikelt.

Viimati võiks mainida, et ühe raha oli hr. Luts kaevanduse laboratooriumis analüseerinud ja leidnud, et see koostus peaaegu ainult puhtast hõbedast.

Harry Moora.

II.

Kohtlas leitud rahade arv, mis Eesti Rahva Muuseum osalt on ostnud, osalt kingituseks saanud, on nelisada kakskümmend kaheksa. Need rahad on osalt terved, osalt poolikud; poolikute arvu on väga raske ära määrata, sest mõnikord puudub tõesti pool raha, mõnikord ainult üks kolmandik, üks neljandik või koguni veel vähem.

Kõik need rahad ilma erandita on araabia hõbetükid (nõnda nimetatud dirhemid), löödud muhameedlaste poolt mitmesugustes linnades (peaasjalikult Aasias, osalt ka Aafrikas) aastail 715—838 p. Kr. Terve raha-auk oli arvatavasti juba enne aastat 850 sinna maetud, ja on sellega umbes 100 aastat vanem kui ligemale kõik suuremad araabia rahaleiud, mis seni Eestis ja Lätimaal nähtavale on tulnud.

Kohtlas leitud rahade täielise nimestiku ja kirjelduse avaldan ma käesoleval aastal Tartu Ülikooli Toimetustes (B VII 2).

Nendest rahadest on 419 kaliifide eneste löödud, ja ainult 9 on nende vasallide, nimelt kaks Idrisiidide, kaks Aghlabiidide ja viis Tahiriidide poolt (Idrisiidide ja Aghlabiidide dünastiad valitsesid Loode-Aafrikas, Tahiriidid aga Persias ja Turkestanis).

Mis puutub kaliifide rahadesse, siis on nendest kaksteistkümmend veel Omajjaadide dünastia ajast pärit, 407 aga kaheksa esimese Abbassiidi kaliifi ajast:

Abû-l-'Abbâs es-Saffâh (valitses 750—754) —	13 tükki,
el-Mansûr (754—775) —	83 tükki,
el-Mahdî (775—785) —	67 tükki,
el-Hâdî (785—786) —	2 tükki,
Hârûn er-Rašîd (786—809) —	163 tükki,
el-Amîn (809—813) —	18 tükki,
el-Ma'mûn (810—833) —	59 tükki,
el-Mu'tasim-billâh (833—842) —	2 tükki.
	407 tükki.

Huvitav on, et ka kuulsa suurvesiiri Dža'fari nimi, kes „1001 öös“ nii suurt osa etendab, Kohtlas leitud dirhemite peal õige sagedasti esineb.

Kõige vanem dirhem, mis Kohtlas leitud, on löödud Omajaadi kaliifi Sulaimân'i ajal (715—717), vanas Mesopotaamia linnas Wâsiťis 97. aastal pärast Muhamedi põgenemist (see aasta algas 5. sept. 715. a. ja lõppes 24. aug. 716. a. p. Kr.). Käesolev eksemplar on pooleks lõigatud, kuid imeliku juhuse tõttu on mõlemad pooled alal hoidunud (vt. pilt 1). Iseäranis haruldane see dirhem ometi ei ole.

1. Wâsiť, 97 (= 715/6).

2. Arđ-el-Hair, 223 (= 837/8).

3. Herât, 200 (= 815/6).

4. Udžda, 188 (= 803/4)?

Kõige noorem dirhem meie rahaleius on löödud kaliif el-Mu'tasim-billâh'i päevil, aastal 223 pärast Muhamedi põgenemist (s. o. 3. dets. 837 — 22. nov. 838), ja nimelt Arđ-el-Hair'is — kus aga sellenimeline linn on asetsenud, ei ole teadusmeestel veel korda läinud ära määrata; araabia kirjanduses ei tule seda nime kuskil ette. Käesolev dirhem (vt. pilt 2) on väga suur haruldus: seni oli ainult neli eksemplari tuntud (kaks Peterburis, üks Venemaal Sprewitz'i erakogus ja üks Londonis Briti Muuseumis).

Sarnaseid rariteete on Kohtla rahaleius kaunis palju, nende kõrval aga ka üle tosina niisuguseid, mida keegi teadlane veel kunagi ei ole näinud, mis kõigis terve maailma muuseumides puuduvad ja mis teiste sõnadega ennetundmatud „unica“ on. Üks niisugune uni-

cum on näiteks el-Ma'mûni poolik dirhem (pilt 3), löödud *Herât'i* linnas (Afganistanis) 200. aastal pärast Muhamedi põgenemist (= 815—816 p. Kr.). Teine veel palju väärtuslikum dirhem (pilt 4) on väikesest Marokko linnast *Udžda'*st pärit, löödud arvatavasti aastal 188 p. Muh. p. (= 803—804 p. Kr.) Idrisiidi emiiri Idrîs ben Idrîs'i käsul: sellest linnast oli nimelt seni üks ainus raha tuntud (Pariisis, Bibliothèque Nationale), mille peal aga aasta 186=802 ja teissugused ornamendid on kui meie eksemplaril; meie eksemplar on seepärast teaduslikult nii huvitav, et Berliini Rahakabineti idamaaosakonna direktor, prof. dr. H. Nützel, enesele selle raha kipsikoopia on tellinud.

Kohtla rahaleiu teaduslik väärtus on niiviisi äärmiselt suur; kuidas aga on asi tema rahalise väärtusega? Kui mitu tuhat marka on ta väärt? — Kui lugeja arvab, et ma kohe imesuure summa nimetan, siis eksib ta täiesti. Kõikide korjamisobjektide müügihind ripub nimelt nõude ja pakkumise vahekorra-st. Postmarkide korjajaid on miljoneid olemas, nende seas ka väga rikkaid inimesi, ja seepärast makstakse haruldase postmargi eest, mis on tuttav näiteks ainult kolmekümnes eksemplaris, otsekohe kolossaalseid summasid. Vanade rahade korjajaid on olemas võrdluseta vähem, ja seejuures ei korja nendest igaüks mitte kõiksuguseid rahasid, vaid ainult neid, mis on talle kättesaadavamad või enam meeldivad — venelane kogub näiteks Vene rahasid, inglase Inglise omi, mõned rikkad mehed vana Kreeka ja vana Rooma omi jne.; seepärast on ka haruldased rahad võrdluseta odavamad kui niisama haruldased postmargid. Vanade rahade liik aga, mis iseäranis vähe armastajaid leiab, on just vanad araabia rahad: esiteks on neid nimelt lõpmata palju sorte olemas, nii et kellelgi ei või lootust olla enam-vähem täielist kollektsiooni kokku seada; teiseks aga saab ainult väga vähe korjajaid araabia keelest ja tollest veidrast kuufilisest kirjast aru, mis nende rahade peal esineb: kui seejuures raha on pooleks lõigatud, siis võib mõnikord ainult suur spetsialist selle ära määrata.

Araabia rahade erakorjajaid on selle tõttu äärmiselt vähe olemas; on tõepoolest veel rida muuseume, mis neid rahasid koguvad ja ostavad, kuid neil on liiga vähe võistlejaid, ja seepärast maksavad ka muuseumid võrdlemisi väga madalat hinda: vanade araabia rahade müügihind on praegu harilikult umbes 20% üle nende hõbedaväärtuse. Oleks aga nende korjamine niisama moodis, nagu postmarkide kogumine, siis maksaksid nad

terveid kapitale. — Terve selle asjaloo on mulle mineval suvel prof. dr. H. Nützel Berliinis ära seletanud.

Lõpuks pöördun nende Eesti kodanikkude poole, kellel (nagu seda sagedasti juhtub) on sarnaseid rahasid olemas. Kui nad teaduse arenemisele tahavad kaasa aidata, siis müügu nad need rahad Eesti Rahva Muuseumile; tahavad nad neid enesele mälestuseks jätta, siis toogu või saatku need vähemalt mulle ¹⁾ äramääramiseks ja (kui raha on ennetundmatu unicum) fotografeerimiseks; sel juhtumisel saavad nad oma rahad puutumata tagasi ja teavad edaspidi, kas nad suured rariteedid on või ei ole. Mingil tingimusel ei tohi aga omanikud neid rahasid kuldseppadele müüa; siis ei tee nad nimelt mitte ainult teadusele hirmsat kahju, vaid ka oma huvidele, sest kuldsepad ei maksa nende rahade eest mitte rohkem kui hõbedaväärtuse ulatuses (nagu seda teeb Eesti Rahva Muuseum), vaid palju vähem: kuldsepad on kah inimesed ja tahavad äri teha — nad ei osta araabia rahasid aga mitte korjajatele ja muuseumidele edasimüümiseks, vaid lihtsalt sulatamiseks (sest kõik need rahad on uskumata puhtast hõbedast tehtud).

Järeldamärkus. 11. mail 1925. a. olen ma isiklikult Kohtlas need rahad registreerinud, mida omanikud seni ei ole tahtnud Eesti Rahva Muuseumile müüa. Rahasid, mida mul korda läks näha saada, oli kolmkümmendviis, ja nimelt:

Omajjaadi raha — 1,

Abbassiidi rahasid — 32

(el-Mansûr: 7, el-Mahdî: 3,

Hârûn er-Rašîd: 12, el-Ma'mûn: 10),

Tahiriidi rahasid — 2.

Mõned rahad on äärmiselt haruldased ja huvitavad.

Omanikkude nimed on järgmised: Vilfrid Ilves (1 raha), Karl Jeeger (11), Arthur Kermann (1), Richard Käbin (3), Vladimir Lasarev (1), Georg Laurson (1), Karl Luts (1), Leopold Luts (2), Jakob Mänd (4), Aleksander Müürisepp (1), Arnold Relo (1), Paul Roots (1), Paul Rosenberg (5), Madis Sillenbach (2).

Hr. Paul Roots on oma haruldase dirhemi (el-Mansûri löödud el-Kûfa linnas aastal 140 p. Muh. põg. = 757—758 p. Kr.) praegu lahkesti Eesti Rahva Muuseumile kinkinud.

Walter Anderson.

1) Tartu, Lossi tän. 15 k. 7.